Regina Maga-Jagielnicka

OFERTA KULTUROWA PRZESTRZENI REWITALIZOWANYCH

Abstrakt. Zaniedbane i zagrożone degradacją przestrzenie miejskie w wyniku realizacji projektów rewitalizacji zmieniają się w wymiarze kulturowym. W artykule przedstawiono problemy tworzenia oferty kulturowej przestrzeni rewitalizowanych opierając się na interpretacji pojęcia kultury jako uprawy – według najstarszego łacińskiego znaczenia tego pojęcia. Charakteryzując ofertę określono warunki wstępne, zidentyfikowano problemy skali zamierzeń i dylematów wyboru wartości. Odnawianie przestrzeni to specyficzna misja kulturowa, w której wymagana jest odpowiedzialna postawa wobec historii, a także nowych form aktywności społecznej i indywidualnej promowanych dzięki projektom rewitalizacji. Atrakcyjność oferty z punktu widzenia nowych wartości kulturowych udokumentowano opisami wybranych miejskich przestrzeni rewitalizowanych.

Słowa kluczowe: miasto, rewitalizacja, oferta, wartości kulturowe.

Dokonujące się w miastach zmiany funkcjonalno-przestrzenne uzależnione są od wielu czynników. Dynamika przekształceń przestrzeni jest rezultatem tempa zmian o różnorodnym charakterze: społecznym, ekonomicznym, technicznym, politycznym i kulturowym. Miasto, jako środowisko zamieszkiwania człowieka, jest przestrzenią, od której wymagany jest odpowiedni poziom zaspokajania potrzeb o charakterze kulturowym [Maga-Jagielnicka 1994]. Wieloaspektowe znaczenie miasta, jako złożonej struktury społeczno-przestrzennej, zobowiązuje do szczególnej dbałości zarówno o zasoby ludzkie jak i przestrzenne. Zaniedbane technicznie, estetycznie i społecznie miejsca, które poddawane są rewitalizacji, mogą stać się świadectwem ponownego zespolenia czynników przestrzennych i społecznych. Jeśli nowe formy użytkowania i atrakcyjny wygląd odnowionych form przestrzennych są w stanie zainteresować mieszkańców, potencjalnych klientów, turystów a także inwestorów, to znaczy, że warto było podjąć próbę ratowania przestrzeni przed dalszą degradacją. Odnowione dzielnice i miejsca są świadectwem sukcesu, którym szczycą się politycy samorządowi. Ważny jest także ekonomiczny aspekt rewitalizacji, zyski dla inwestorów, nowe miejsca pracy. To jednak nie są wszystkie korzyści wynikające z odnowienia przestrzeni. Zmiany funkcjonalno-przestrzenne na obszarach rewitalizowanych mają także wymiar kulturowy [Kaczmarek 2001]. W charakterystyce oferty kulturowej przestrzeni rewitalizowanych istotne są nie tylko zabezpieczone ślady dziedzictwa historycznego, ale i zestaw nowych wartości, powstałych jako rezultat podnoszenia poziomu zaspokojenia wielu potrzeb człowieka z egzystencjalnego na kulturowy [Maga-Jagielnicka 2012].

Rewitalizacja jako zestaw ofert

Jakie oferty kryją w sobie przestrzenie rewitalizowane? Czy liczy się tylko odzyskany dla nowych działalności teren i kubatura budynków, które mogą przynieść zyski inwestorom?

W jaki sposób wśród różnorodnych ofert nie zagubić wymiaru kulturowego?

Ratowanie przestrzeni zdegradowanych obejmuje maksymalną ochronę istniejących wartości (przede wszystkim historycznych, zabytkowych), ale także tworzenie nowych, wśród których szczególne znaczenie mają te walory przestrzeni, które pozwalają wzbudzić zainteresowanie współczesnych, wymagających użytkowników. Kultura korzystania z zasobów środowiska miejskiego, w jego części zbudowanej przez człowieka, nakazuje troskę o przestrzeń podobną do dbałości o środowisko przyrodnicze. Najstarsze łacińskie znaczenie terminu kultura kryje się w sformułowaniu: kultura to uprawa [Maga-Jagielnicka 2005]. Konsekwencje takiej postawy to szacunek dla wytworzonych dóbr przestrzennych. Gospodarowanie przestrzenią – ta swoista uprawa, obejmuje zarówno usprawnienia w jej funkcjonowaniu, jak i opiekę nad estetyką zgodną z przyjętymi zasadami poszanowania jej wartości. Przyroda jest niedoścignionym wzorem racjonalnych zasad kształtowania przestrzeni, jej naturalnego piękna. W kulturze użytkowania miejskich przestrzeni jest podobnie, ważne są racjonalność użytkowania i piękno, przy jednoczesnym ścisłym związku ze współczesnym zapotrzebowaniem na oferowane dobra. Programy rewitalizacji to wyjątkowa kulturowa oferta miejsc ożywionych poprzez nowe przeznaczenie i atrakcyjny wygląd przestrzeni, które utraciły niektóre swoje walory i nie stanowią już oferty interesującej współczesnych użytkowników. O jakie walory warto zabiegać, aby obudzić zainteresowanie przestrzeniami zdegradowanymi? Które wartości przestrzenne zostaną zastąpione nowymi? Jaki będzie bilans strat i zysków?

Procesy rewitalizacji przestrzeni stanowią specyficzne pole walki o jej walory kulturowe. Wiele uznanych w świecie działań rewitalizacyjnych łączy w sobie cechy oferty zapewniającej sukces ekonomiczny z propozycjami nowych aktywności o charakterze kulturowym. Z tego względu na szczególną uwagę zasługuje kompleksowe zagospodarowanie dawnych stajni cesarskich w Wiedniu [Egghardt, Kunz 2005].

W 2001 r. w Wiedniu na liście nowych miejsc cieszących się dużą popularnością znalazło się Museumsquartier (MQ) – Dzielnica Muzeów zaaranżowana na terenie dawnych stajni cesarskich. Stajnie, projektowane od 1713 r. przez architekta baroku Fischera von Erlach na polecenie cesarza Karola VI, nie były w pełni wykorzystywane. Okresowo znalazły zastosowanie jako tereny handlowo-wystawiennicze (od 1921 r.). Dopiero jednak nowe idee wykorzystania istniejących terenów i budynków oraz rozbudowa we współczesnej formie skutecznie ożywiły to prestiżowe w skali miasta miejsce przy Maria-Theresien-Platz. W otoczeniu z epoki baroku znalazły miejsce obiekty i nowe elementy zagospodarowania terenu o współczesnej formie. Połączenie dawnego ze współczesnym udało się w wielu dziedzinach: architekturze, wyposażeniu wnętrz, aranżacji przestrzeni publicznej (ryc. 1.), wielości i różnorodności organizowanych imprez, instalacji, wydarzeń kulturowych. W zrewitalizowanej przestrzeni zlokalizowane zostały m.in.: Muzeum Leopolda, Muzeum Sztuki Nowoczesnej Fundacji Ludwiga w Wiedniu, Hala Sztuki, Centrum Architektury, Muzeum dla Dzieci Zoom, Desingforum oraz liczne powierzchnie eksperymentalne.

Nowe przeznaczenie niedokończonych w przeszłości stajni, pomimo początkowych zastrzeżeń, wzbudza ciągłe zainteresowanie mieszkańców i turystów. Na czym polega

sukces zaproponowanej oferty kulturowej? Zagospodarowanie kompleksu muzealnego to wynik konkursu architektonicznego, który wygrało w 1990 r. Wiener Biuro Ortner&Ortner.

Ryc. 1. Dzielnica Muzeów w Wiedniu,
dziedziniec zaaranżowany jako miejskie centrum spotkań
(Fot. R. Maga-Jagielnicka 2008)

Do budowy przystąpiono w 1998 r. i już w 2001 r. nastąpiło otwarcie i wielki sukces: 2 mln zwiedzających w pierwszym roku działalności. Skalę przedsięwzięcia obrazują następujące dane: powierzchnia 60 000 m^2, lokalizacja ponad 40 instytucji kulturalnych. Dzielnica MQ jest jednym z dziesięciu największych na świecie areałów zagospodarowanych na potrzeby sztuki. Bogactwo oferty kulturowej promieniuje na dużą skalę. Jako jeden z wielu przykładów szerokiej działalności MQ można podać nowatorską promocję Krakowa, podczas której wykorzystano współczesne osiągnięcia technologiczne: diodowy ekran Kudux, grafiki wyświetlane laserem Kvant. Na międzynarodowym forum popularność zdobyły formy przestrzenne zastosowane w aranżacji utworzonych na terenie MQ przestrzeni publicznych, określane jako kultowe kanapy Enzis, zaprojektowane przez duet architektów: Annę Popelkę i Georga Poduschkę. Te oryginalne miejsca relaksu w przestrzeni publicznej są wysyłane do europejskich miast, nie tylko propagują to atrakcyjne dzieło przestrzenne, ale także przysparzają sławy wicedyrektorwi MQ Pani Danieli Enzi. Wielofunkcyjne leżanki Enzis nazwano na jej cześć w podziękowaniu za szczególną postawę życzliwości i otwartej współpracy.

Ożywienie dawnych stajni cesarskich przysporzyło splendoru miastu, które w 2011 r. zostało po raz trzeci z rzędu wybrane na światową metropolię o najwyższym standardzie. Stolica Austrii uzyskała pierwsze miejsce w międzynarodowym plebiscycie, w którym uwzględniono 221 miast świata. Kulturowy wymiar nowego etapu w historii dawnych stajni, polegający przede wszystkim na doborze współczesnych form aktywności z wielu rodzajów sztuki, realizacji formuły otwartości kultury, a także szerokiej działalności o charakterze integracji społecznej, to z pewnością jeden z wielu czynników decydujących o poprawie jakości życia w tej europejskiej metropolii.

Warunek wstępny oferty kulturowej

W charakterystyce problemów związanych z rewitalizacją dominują trudne – a zarazem intrygujące – relacje historii i teraźniejszości. Obecność historycznych ram procesu rewitalizacji jest oczywiste, wyjątkowe znaczenie dla atrakcyjnej oferty kulturowej mają jednak pomysły na uwspółcześnienie przestrzeni. To główny aspekt przekształceń, w których oczekiwany jest wysoki poziom zaspokajania potrzeb człowieka według współczesnych standardów pomimo obecności form o walorach historycznych.

Teraźniejszość generuje nowe zapotrzebowanie na formy funkcjonowania terenów i zabudowy. Od pierwszych chwil życia człowiek przejawia instynktowną i spontaniczną ciekawość tego, co dzieje się wokół. Chęć doświadczania nowości z różną mocą towarzyszy nam przez całe życie, natomiast docenienie walorów historycznych wymaga więcej czasu na zdobycie wiedzy i rozumienie kontekstu dziejowego. Rewitalizacja jest swego rodzaju okazją, aby zaspokoić obie potrzeby doświadczania przejawów aktualnego i dawnego czasu. Teraźniejszość i historię można potraktować jak dwie klamry spinające pozostałe wartości w ofercie kulturowej przestrzeni rewitalizowanych. Jakie współczesne idee przyświecają inwestorom w wykorzystywaniu potencjału historycznego miejsc rewitalizowanych? Poniżej przedstawiono przykłady rewitalizacji terenów poprzemysłowych, które uznano za reprezentatywne dla zobrazowania efektów realizacji idei zastąpienia działalności produkcyjnej różnymi formami aktywności kulturowej [Sawiński 2012].

Galeria Szyb Wilson, Katowice

Idea: promowanie utalentowanych dzieci i młodzieży.

Realizator idei: Fundacja Eko Art. Silesia.

Nowe formy aktywności: festiwale, koncerty, pokazy filmowe, wykłady.

Pole górnicze o nazwie Jutrzenka eksploatowane było od 1826 r. W 1997 r. Szyby Wilsona zakończyły swoją działalność, jako część kopalni znanej pod nazwami Giesche i Kopalnia Wieczorek. Prace remontowe rozpoczęły się już w 1998 r. Wszystkie działania związane z rewitalizacją obiektu finansowane były przez prywatnych inwestorów. Oferta programowa obejmuje powierzchnie ekspozycyjne wraz z pomieszczeniami biurowymi i magazynowymi oraz nowe tereny zieleni. Galerię Szyb Wilson tworzą trzy przestrzenie: Mała Galeria w dawnej markowni, Średnia Galeria w adaptowanej cechowni, Duża Galeria w pomieszczeniach byłej łaźni.

Wyspa Młyńska, Bydgoszcz

Idea: integracja nowych aktywności z dziedziny kultury, edukacji, techniki, turystyki i przedsiębiorczości.

Realizator idei: miasto.

Nowe formy aktywności: różnorodne sposoby współczesnego wykorzystania odnowionych zasobów kulturowych i przyrodniczych dzięki wysokiemu standardowi zagospodarowania terenu i obiektów.

W XIX w. wyspa uzyskała sposób zagospodarowania, które obecnie poddane jest procesowi rewitalizacji. Realizowany etapowo projekt to element lokalnego programu rewitalizacji przygotowanego w 2005 r. W programie nowego użytkowania obiektów przewidziane zostały m.in.: adaptacja Czerwonego Spichlerza na interaktywne Muzeum Sztuki, a Białego

Spichlerza na Muzeum Archeologii. Zabytkowe budynki mieszkalne ożywiono, przeznaczając na cele usługowe. Dom Młynarza funkcjonuje jako Centrum Informacji Muzealnej, budynki mieszkalne wzniesione dawniej dla urzędników młyna urządzono jako Muzeum Leona Wyczółkowskiego, Europejskie Centrum Pieniądza, Centrum Pracy i Przedsiębiorczości.

Stary Browar, Poznań

Idea: połączenie działań biznesowych ze sztuką.

Pomysłodawca i realizator idei: Grażyna Kulczyk.

Nowe formy aktywności: korzystanie z usług handlowych z szerokim dostępem do różnorodnych form sztuki.

Od wybudowania w 1876 r. lodowni i dwóch domów mieszkalnych z oficyną rozpoczęła się historia zagospodarowywania terenu, znanego później jako Browar Huggera, a obecnie jako Stary Browar. Rewitalizacja rozpoczęła się w 1998 r., gdy spółka Fortis zakupiła browar (należący wówczas do firmy Lech Browary Wielkopolskie) i uzyskała dodatkowe tereny od Agencji Mienia Wojskowego oraz podmiotów prywatnych. Projekt realizowany był pod nazwą Centrum Biznesu i Sztuki Stary Browar 50 50. W programie użytkowym są m.in.: galeria handlowa Atrium i Dziedziniec Sztuki. Od samego początku realizowano ideę integracji sztuki i biznesu. Już w 1999 r. po wstępnym uporządkowaniu teren udostępniony został teatrom, odbywały się liczne przedstawienia. Po wybudowaniu galerii handlowej wśród licznych usług towarzyszących – oprócz gastronomii – przewidziane zostały miejsca dla sztuki w wielu jej współczesnych przejawach (wystawy, koncerty, teatr, kina).

Kompleksowość i fasadowość oferty – problem skali

Istotnym sygnałem do pilnej rewitalizacji są zjawiska zaniku społecznej aktywności w różnorodnych obszarach, tych związanych z zamieszkaniem, pracą czy wypoczynkiem. Przywołując ponownie cytowane już w niniejszym artykule znaczenie terminu kultura jako uprawy, można stwierdzić, że podobnie jak w przyrodzie, dobre gospodarowanie to także rozeznanie niedostatków. Co może zawierać oferta z dziedziny kultury, aby zlikwidować niepokojące niedostatki? Zachętą do społecznej i indywidualnej aktywności jest wykreowanie atrakcyjnych przestrzeni publicznych. Nowe aranżacje przestrzeni publicznych w obrębie i wokół miejsc przekształcanych są wyrazem kultury użytkowania przestrzeni miejskiej. Standard przestrzeni dostępnych dla wszystkich to szczególne świadectwo rozumienia, czym jest żywe miasto – wspólnotą ludzką i przestrzenną [Maga-Jagielnicka 2012]. Odnowa przestrzeni powinna oznaczać podnoszenie poziomu bezpieczeństwa, obyczajowości, integracji społecznej. Przestrzeń odnowiona jest szansą na propagowanie doskonalszych form kontaktów międzyludzkich.

Kulturowy wymiar rewitalizacji nie zawsze oznacza konieczność zapewnienia w programie użytkowym miejsc dla instytucji prowadzących działalność artystyczną. W każdej sferze życia możliwe jest przechodzenie od poziomu egzystencjalnego – pewnego minimum umożliwiającego przetrwanie, do kulturowego, wykorzystującego w pełni aktualne możliwości techniczne, materiałowe, estetyczne. Przestrzeń miejska powinna służyć do osiągania coraz wyższego poziomu zaspokajania potrzeb człowieka, co oznacza tworzenie ofert wygodnego

użytkowania przestrzeni, z zachowaniem śladów historii. Ożywienie przestrzeni to sztuka łączenia form dawnych i nowych, ale w nowym standardzie.

Rewitalizacja określana jest jako system działań, które mają na celu kompleksowe rozwiązywanie problemów natury technicznej, gospodarczej, społecznej i kulturowej [Skalski 2007]. Postulat kompleksowości jest jednak trudny do zrealizowania, zwłaszcza gdy na przeszkodzie stają względy własnościowe czy finansowe. Odnowienie wyłącznie elewacji budynków nie jest działaniem kompleksowym, stanowi poprawę niektórych wartości estetycznych, technicznych. Mieszkańcy remontowanych kamienic, w których sfinansowano jedynie odnowienie elewacji, wymianę stolarki, ewentualnie remont dachu i zagrożonych technicznie balkonów, odczuwają niedosyt. Pomimo fasadowości takiego podejścia do rewitalizacji, może być ono impulsem do dalszych prac nad poprawą standardu wyposażenia wnętrz, zagospodarowania terenu działek, zieleni, przestrzeni publicznych w sąsiedztwie.

Oferta kulturowa jako pole wyboru wartości

Problemy wyboru odpowiedniej oferty dotyczącej sposobu użytkowania i wyglądu przestrzeni rewitalizowanych, zapewniającej wysoki poziom w wymiarze kulturowym, nie są wolne od dylematów. Bilans wartości dla przestrzeni rewitalizowanych obejmuje rozróżnienie wartości: traconych, odzyskiwanych i nowych [Maga-Jagielnicka, Krzysztoń 2012]). W kształtowaniu przestrzeni według podejścia aksjologicznego nie jest obojętne, jakie wartości są tracone, a jakie są wprowadzane na ich miejsce. Oprócz zobowiązania do szacunku dla wartości historycznych (wartości odzyskiwane), doboru stylu współczesnych aranżacji przestrzennych (wartości nowe), istotna jest ich ocena oddziaływania na odbiorcę.

Dylematy natury aksjologicznej w szczególny sposób ujawniają się w postawach wobec przestrzeni sacrum. Walory sakralne przestrzeni są znaczącą kategorią wartości, dlatego wszelkie przekształcenia w obszarach sacrum generują problemy wyjątkowej wagi. Współcześnie w krajach europejskich nie jest rzadkością wykorzystywanie nieużytkowanych kościołów na różnorodne cele, niezwiązane z kultem religijnym. Obiekty użytkowane są jako muzea, biblioteki, centra kultury, hospicja, ale też apartamenty, puby, lokale rozrywkowe i sportowe. Przestrzeń święta charakteryzuje się specyficznymi cechami, które pozwalają identyfikować ją jako miejsce kultu, z którym wiąże się szczególna moc, miejsce, które uświęcają powtarzające się obrzędy; miejsce, z którym człowiek czuje się związany; miejsce, do którego uparcie i wytrwale się powraca; miejsce, które pozostaje święte nawet, gdy jest zaniedbane [Królikowski, Rylke 2001].

Czy wszystkie propozycje uaktywnienia nieużytkowanych obiektów sakralnych odpowiadają wymienionym kryteriom? W gospodarowaniu przestrzenią człowiek wytwarza określoną więź ze światem, opartym na zhierarchizowanym systemie wartości. Jakie wartości oferowane są w rewitalizowanych kościołach? Czy przekształcenie kościoła np. w lokal rozrywkowy spełnia podstawowe w aksjologii kryterium, które dopuszczając zmiany, zobowiązuje do zastępowania usuwanych wartości przez wyższe w hierarchii?

Dylematy wyboru wartości zobrazują przykłady przeznaczenia nieczynnych kościołów na inne niż religijne cele [*Drugie życie…* 2012].

– Kościół udomowiony: Chapel House, Belgia. Od lat nieużytkowany kościół został zaadaptowany na cele mieszkalne. Zachowując niezmieniony wygląd zewnętrzny, obiekt przystosowano do życia czteroosobowej rodziny. Dom może spełniać kryteria uznawania przestrzeni za miejsce uświęcone tradycją, obyczajami, relacjami pomiędzy domownikami.

– Przestrzeń zdesakralizowana: klub muzyczny Spirito Martini w Brukseli. Klub muzyczny powstał jako nowoczesna w wystroju adaptacja opuszczonego anglikańskiego kościoła. Lokal określany jako jedno z najgorętszych miejsc na imprezowej mapie miasta. Żadna z wymienionych powyżej cech przestrzeni świętej nie jest spełniona.

– Adaptacje nieutralne: Muzeum Historii Ogrodów w dawnym kościele St. Mary at Lambeth w Londynie. W ogrodzie kościoła znajdował się XVII-wieczny grób rodzinny królewskich ogrodników, co stało się impulsem do wykonania adaptacji świątyni na muzeum. Pomysł wykorzystania kościoła jako siedziby muzeum (*The Garden Museum*) to propozycja, która w niewielkim stopniu uwzględnia cechy świętości przestrzeni, jako kultywującej tradycje i przypominającej silne więzi rodzinne.

Wymiar kulturowy odpowiedniej funkcji opuszczonych kościołów ujawnia się w poszanowaniu obiektywnie istniejących wartości historycznych (zwłaszcza zabytkowych) i cech świętości miejsca, a to zobowiązuje do wyjątkowej odpowiedzialności w opracowaniu programu użytkowego i cech formalnych nowych elementów przestrzennych.

Aranżacje wnętrz adaptowanych na inne cele to wyzwanie dla projektantów. Styl form przestrzennych, rozwiązania kolorystyczne, materiałowe, efekty świetlne i dźwiękowe tworzą nowe wartości kulturowe w kategorii wartości zmysłowych. Posługiwanie się kontrastem, obecnym zawsze w zestawieniach tego co dawne i nowe, a więc charakterystycznym dla oferty kulturowej przestrzeni rewitalizowanych, należy do najtrudniejszych zasad kompozycji przestrzennej. Ze względu na wartości kompozycyjne obiekty odnawiane wzbudzają zainteresowanie, często prowokują dyskusje dotyczące wyboru rozwiązań przestrzennych.

Osobliwości oferty kulturowej wrocławskich rewitalizacji

We Wrocławiu procesy rewitalizacji obejmują tereny i obiekty różnych kategorii. W celu poparcia tez niniejszego artykułu zaprezentowane zostaną przykładowe sytuacje, w których oferta kulturowa w sferze programu użytkowego i wyglądu przestrzeni rewitalizowanych zasługuje na szczególną uwagę.

W kategorii obiektów i terenów mieszkaniowych realizowany jest od 2009 r. program rewitalizacji dzielnicy Nadodrze [Pawłowski 2012]. Oprócz poprawy warunków mieszkaniowych (remonty 12% kamienic) przeprowadzana jest aktywizacja w wielu dziedzinach, powstają nowe przestrzenie publiczne, przybywa obiektów służących przedsiębiorczości, edukacji, sztuce, rozrywce. W celu zainteresowania mieszkańców możliwymi zmianami w ich najbliższym otoczeniu zaczęły działać liczne organizacje i stowarzyszenia, którym udostępniono lokale. Na Nadodrzu powstają: Centrum Organizacji Pozarządowych (ryc. 2), Centrum Rozwoju Zawodowego, Nadodrzańskie Centrum Wsparcia, Centrum Reanimacji Kultury, Centrum Fundacji Ekorozwoju a także biuro coworkingu CO12 oraz liczne galerie realizujące atrakcyjne projekty aktywizacji społecznej (np. Europejski Dzień Sąsiada). Wśród budynków adaptowanych do nowych celów są m.in. stara pralnia, destylarnia wódek. Nowe aranżacje

podwórek budzą nadzieję na znacznie wyższy standard także innych przestrzeni w dzielnicy (ryc. 3). Oferta aktywizacji kulturowej na Nadodrzu skonstruowana została na podstawie badań, które wykazały, że główne niedostatki w dzielnicy to niski wskaźnik prowadzenia działalności gospodarczej, niski poziom wartości zasobu mieszkaniowego przy jednoczesnym wysokim poziomie przestępczości i wykroczeń.

Ryc. 2. Dzielnica Nadodrze we Wrocławiu, siedziba Centrum Organizacji Pozarządowych ul. Paulińska 4
(Fot. R. Maga-Jagielnicka 2012)

Ryc. 3. Dzielnica Nadodrze we Wrocławiu, rewitalizowane podwórko w kwartale ulic: Paulińska, Rydygiera, Chrobrego, Kazimierza Jagiellończyka
(Fot. R. Maga-Jagielnicka 2012)

W kategorii obiektów powojskowych atrakcyjną ofertą okazała się rewitalizacja Schronu przy pl. Strzegomskim [*Tymczasowa siedziba...* 2012]. Obiekt został wybudowany w 1942 r.

jako schron dla ludności cywilnej. Pełnił wiele funkcji: był szpitalem fortecznym, w latach 90. XX w. wykorzystywano go jako sklepy, hurtownie, pub. Obecna kulturowa funkcja sprawiła, że jest rozpoznawalnym obiektem w mieście (ryc. 4). Od 2010 r. dawny schron, jako tymczasowa siedziba Muzeum Sztuki Współczesnej, swoim nowym wyglądem zachęca do aktywności: do korzystania z bogatej oferty w formie ekspozycji, spotkań, prezentacji współczesnych form sztuki. Uwagę przyciąga intrygująca dekoracja na elewacji frontowej, „Klepsydra" autorstwa Stanisława Drożdża (ryc. 5), a w najbliższym otoczeniu obiektu rzeźba miejska Andrzeja Jarodzkiego „Pociąg do nieba".

Ryc. 4. Muzeum Współczesne we Wrocławiu przy pl. Strzegomskim, dawny schron przeciwlotniczy – lokalizacja przy ważnym komunikacyjnie placu Strzegomskim
(Fot. R. Maga-Jagielnicka 2012)

Ryc. 5. „Klepsydra" autorstwa S. Drożdża na ścianie frontowej Muzeum Współczesnego we Wrocławiu
(Fot. R. Maga-Jagielnicka 2012)

W kategorii infrastruktury komunikacyjnej istotne kulturowo przekształcenia to planowana rewitalizacja zajezdni przy ul. Grabiszyńskiej [*Powojenny Wrocław...* 2012].

Ośrodek Pamięć i Przyszłość przygotowuje dokumentację adaptacji hali zajezdni MPK na nowe centrum wystaw historycznych z multimedialnymi ekspozycjami, kinem plenerowym, stylową klubokawiarnią. Nowe zagospodarowanie hali o powierzchni 1,7 tys. m^2 na cele muzealne ma za zadanie przede wszystkim upamiętnienie pionierskiego życia w powojennym Wrocławiu i na Dolnym Śląsku. Zakończenie realizacji projektu planowane jest na 2015 r., organizatorzy szacują liczbę odwiedzających na około 150 tys. rocznie. Plany przeznaczenia zajezdni MPK na muzeum to wypełnienie szczególnej misji kulturowej – zachowania pamięci o powojennych dziejach mieszkańców miasta.

W kategorii obiektów usługowych wyjątkowe miejsce wśród wrocławskich rewitalizacji zajmują projekty dotyczące Hali Stulecia [Červinkowa, Czerek 2010]. Impulsem do podjęcia działań w kierunku uatrakcyjnienia zaniedbanego obszaru było wpisanie w 2006 r. Zespołu Hali Stulecia na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Celem rewitalizacji było podniesienie standardu obiektu i terenów przyległych m.in. poprzez połączenie nowoczesności z historią. Dotychczasowa funkcja wystawienniczo-widowiskowa uzupełniona została funkcją kongresowo-turystyczną. Zrealizowano projekty: „Hala Stulecia we Wrocławiu – Centrum Innowacyjności w Architekturze i Budownictwie" oraz „Utworzenie Regionalnego Centrum Biznesowego", a w bezpośrednim sąsiedztwie głównego obiektu wybudowano multimedialną fontannę i zamontowano instalacje do obsługi sztucznego lodowiska. Osobliwością oferty kulturowej, z jakiej mieszkańcy i przyjezdni mogą korzystać na obszarze Zespołu Hali Stulecia, jest integracja wielu elementów składających się na przekaz kulturowy: od odnowionych form historycznych Hali Stulecia po współczesne aranżacje przestrzeni publicznej wokół obiektu (ryc. 6). Bogactwo doznań zmysłowych (estetycznych

Ryc. 6. Zespół Hali Stulecia we Wrocławiu, nowa część w widoku od strony pergoli
(Fot. R. Maga-Jagielnicka 2012)

i muzycznych) zapewniają widowiska z wykorzystaniem fontanny multimedialnej. Kulturowe wartości zrewitalizowanej przestrzeni Zespołu Hali Stulecia to walory wielu kategorii. Z uznaniem przyjęte zostały jako odzyskane wartości historyczne, zabytkowe, poznawcze, estetyczne, a jako nowe, te wprowadzające wyższą jakość współczesnej aktywności

kulturowej m.in. w zakresie propagowania kultury użytkowania przestrzeni publicznej, postaw integracyjnych i nowych doznań zmysłowych.

Podsumowanie

Kulturowy wymiar rewitalizacji wyraża się w dbałości o istniejące historyczne walory przestrzeni i ich dalsze racjonalne kształtowanie oparte na współczesnych standardach. Miasto dzięki ofercie kulturowej przestrzeni rewitalizowanych zyskuje utracone w wyniku różnorodnych degradacji cechy przestrzeni wzbudzającej zainteresowanie, a także społeczną akceptację jako środowisko życia sprzyjającego rozwojowi. Oferta kulturowa to zestaw wartości wielu kategorii, ocenianych ze względu na różnorodność i poziom. Wartości te powstają jako efekt zestawienia funkcjonalnego i kompozycyjnego form dawnych i nowych. Przestrzenie rewitalizowane stanowią świadectwo wypełniania potrzebnej mieszkańcom miast misji kulturowej.

Literatura

Červinkowa H., Czerek D., 2010, *Rewitalizacja zespołu Hali Stulecia we Wrocławiu*, w: *Modele rewitalizacji i ich zastosowanie w miastach dziedzictwa europejskiego*, Drukarnia i Wydawnictwo Piktor, Łódź.

Drugie życie świętych murów, http://bryla.gazetadom.pl (dostęp: 2012.08.14).

Egghardt H., Kunz K., 2005, *Wiedeń,* Wydawnictwo Pascal Sp. z o. o., Bielsko-Biała.

Kaczmarek S., 2001, *Rewitalizacja terenów poprzemysłowych. Nowy wymiar rozwoju miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Królikowski J. T., Rylke J., 2001, S*połeczno-kulturowe podstawy gospodarowania przestrzenią,* Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Maga-Jagielnicka R. Krzysztoń I., 2012, *Obiekty i zespoły poprzemysłowe w procesie aktywizacji przestrzeni miejskiej. Lublin – obszar problemowy „Za Cukrownią",* w: *Zakres i granice ingerencji konserwatorskiej w adaptacji obiektów i zespołów poprzemysłowych*, Łódź.

Maga-Jagielnicka R., 1994, *Przestrzenie miejskie jako oferta kulturowa*, w: *Planowanie przestrzenne. Zarys metod i technik badawczych*, red. E. Bagiński, Wrocław.

Maga-Jagielnicka R., 2005, *Aksjosemiologiczne aspekty kształtowania „ładu kulturowego" w środowisku mieszkalnym człowieka*, w: *Oblicza równowagi. Architektura-urbanistyka-planowanie. U progu międzynarodowej dekady na rzecz zrównoważonego rozwoju*, red. Drapella-Hermansdorfer A., Cebrat K., Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław.

Maga-Jagielnicka R., 2012, *Standardy publicznych przestrzeni miejskich,* Studia KPZK PAN, t. CCXIV, Warszawa.

Pawłowski S., *Aktywne Nadodrze. Wciąga mieszkańców do działania*, gazeta.pl (dostęp: 2012.07.20).

Powojenny Wrocław w historycznej Zajezdni, http://www.wroclaw.pl (dostęp 2012.08.09).

Sawiński M., 2012, *Tereny poprzemysłowe – możliwości rewitalizacji,* praca dyplomowa, promotor dr inż. arch. Maga-Jagielnicka R., Wydział Techniczno-Ekonomiczny WSH we Wrocławiu, Wrocław (maszynopis).

Skalski K., 2007, *Rewitalizacja na starcie: aspiracje – bariery – instrumenty; perspektywy na lata 2007-2013. Rewitalizacja – nośnik tożsamości i rozwoju obszarów metropolitalnych*, Wydawnictwo Biblioteka i Instytut Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej, Łódź.

Tymczasowa siedziba Muzeum Współczesnego we Wrocławiu – schron dla sztuki już otwarty, http://bryla.gazetadom.pl (dostęp: 2012.08.21).

CULTURAL OFFER OF REVITALISED SPACES

Abstract. Processes and phenomena occurring in urban development are an effect of attempts to adapt spatial forms to social (local communities) and individual (investors, owners and politicians) expectations. Revitalisation programmes involve a wide variety of space transformations. The range of values offered emerges as a result of proposed changes to the standards of use and to the appearance of technically, aesthetically and socially neglected locations. Cultural assets are especially threatened, which is why the new offer in this area is particularly noteworthy.

The assessment of the assets of degraded spaces reveals problems of a functional, as well as a physiognomic and social nature, which poses a multi-task challenge for revitalisation programmes. A particular feature of the space revitalisation process is its cultural dimension. The cultural offer in urban revitalisation programmes is concerned not only with a new way of utilising space, but also with a change of its standards in many aspects, which manifests itself in, among other ways, attractive juxtapositions of old and contemporary forms, the aesthetics of material solutions and the rediscovery of historical assets. “Revived” structures and areas are locations that exert a particular influence on their surroundings, being noticeable due to their programme innovations and generating, as a result of modernised arrangement, an interest in the histories of their owners, patrons and users.

Selected examples of designs and projects implemented are evidence of a special cultural mission being fulfilled. The balance of values that may be obtained in revitalised spaces advocates cultural assets. The mutual relationship between the old and the new and proper placement of emphasis in using the potential of the existing infrastructure and environmental assets inculcate respect, humility and responsibility. They also teach culture in a particular way. Becoming familiar with urban revitalisation programmes provides ample material for reflection on the intended recipients, scope and extent of the influence of the cultural offer of spaces transformed.

Key words: urban, revitalisation, offer, cultural assets.

Dr inż. arch. Regina Maga-Jagielnicka
Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej
Wrocław